

Μοιραίος άνθρωπος για την Ελλάδα έμελλε να γίνει άθελά του ο Ιταλός Γκαμπριέλε ντ' Ανούτζιο, καθώς οι δικές του ενέργειες υπήρξαν η αφορμή για την ελληνική εκστρατεία στη Μικρασία. Γεννήθηκε στις 12 Μαρτίου του 1863. Μοιραίος κι όχι άθελά του υπήρξε κι ο Μουσταφά Κεμάλ, ο άνθρωπος που βρέθηκε στην κατάλληλη για τους Αγγλογάλλους θέση την κατάλληλη για την Τουρκία στιγμή. Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη, στις 12 Μαρτίου του 1881. Μοιραίος κι όχι μόνο για την Ελλάδα υπήρξε κι ο Έντουαρντ Λόρενς, το πiónι της Ιντέλιτζενς που οι Άραβες ονόμασαν «Λόρενς της Αραβίας» και οι Αγγλογάλλοι ανέδειξαν σε μοχλό για την εφαρμογή των σχεδίων τους στη Μέση Ανατολή. Γεννήθηκε το 1888.

Η συνισταμένη της δράσης των τριών (του Ντ' Ανούτζιο, του Κεμάλ και του Λόρενς) και τα ασυγχώρητα λάθη της ελληνικής μισαλλοδοξίας, με τον πολύπειρο Ελευθέριο Βενιζέλο εκτός μάχης, οδήγησαν στη Μικρασιατική καταστροφή.

Το ότι ο Γκαμπριέλε ντ' Ανούτζιο ήταν γεννημένος τυχοδιώκτης το φώναζαν ο τρόπος της ζωής του, αλλά και τα μυθιστορήματα («Ο θρίαμβος του θανάτου», «Το παιδί της ηδονής», «Οι παρθένες των βράχων», «Φραντζέσκα ντα Ρίμινι» κ.ά), τα ποιήματα και τα θεατρικά του έργα («Νεκρή πόλη», «Η κόρη του Ιόριο», «Το μαρτύριο του αγίου Σεβαστιανού» κ.ά.). Υμνούσε την ομορφιά, το πάθος και τον αισθησιασμό. Κάποια στιγμή, έγινε εραστής της κατά τέσσερα χρόνια μεγαλύτερης του διάσημης ηθοποιού Ελεωνόρας Ντούζε, που από το 1892 περιόδευε την Ευρώπη κι έδινε παραστάσεις με έργα του και με έργα του Ίψεν.

Καθώς τίποτα δεν ήταν ικανό να τον σταματήσει, κάθισε κι έγραψε το μυθιστόρημα «Η φωτιά», όπου περιέγραφε την παράφορη σχέση του με την ηθοποιό. Η Ντούζε του ζήτησε να μην το εκδώσει και τον πλήρωσε αδρά γι' αυτό. Ο Ντ' Ανούτζιο πήρε τα χρήματα και προχώρησε στην έκδοση του βιβλίου, που μοσχοπουλήθηκε. Στα 1905, επισκέφτηκε την Αθήνα κι έγινε δεκτός με ενθουσιασμό, καθώς ήταν ήδη γνωστός ελληνολάτρης, ενώ τα έργα του παίζονταν στις αθηναϊκές σκηνές.

Τη χρονιά αυτή, ο Γαζί Μουσταφά Κεμάλ βρισκόταν «ημιεξόριστος» στην Παλαιστίνη. Σπούδασε στην ανώτατη πολεμική σχολή της Κωνσταντινούπολης, όπου γαλουχήθηκε με τις νεωτεριστικές κινήσεις, έκφραση των οποίων ήταν το κομιτάτο «Ένωση και Πρόοδος» της Θεσσαλονίκης. Η φοιτητική του δράση εντοπίστηκε από τις μυστικές υπηρεσίες του σουλτάνου. Έτσι, όταν αποφοίτησε, τον έστειλαν να υπηρετήσει στη Δαμασκό, όπου, όπως φαντάζονταν, θα ήταν ακίνδυνος. Εκεί, ο Κεμάλ δημιούργησε μυστική οργάνωση με το όνομα «Βατάν» (Πατρίδα). Τον υποψιάστηκαν και τον μετέθεσαν στη φρουρά της Ιόππης, ένα οπισθοδρομικό χωριό της Παλαιστίνης με αποπνικτικό περιβάλλον, που έμελλε, μετά

από μισόν αιώνα, να ενωθεί με το Τελ Αβίβ.

Ο Κεμάλ μπόρεσε να αποκαταστήσει επαφή με τη Θεσσαλονίκη, να την επισκέπτεται κρυφά και ταυτόχρονα να διαπρέπει στην Ιόππη. Κατάφερε να προαχθεί στον βαθμό του λοχαγού και να μετατεθεί κανονικά στη Θεσσαλονίκη, το 1907. Την επόμενη χρονιά, ξέσπασε το κίνημα των Νεοτούρκων που πέτυχε την κατάργηση της σουλτανικής απολυταρχίας και την ψήφιση συντάγματος. Ο σουλτάνος Αβδούλ Χαμίτ Β' αναγκάστηκε να παραιτηθεί στις 31 Μαρτίου του 1909 και να ζήσει την υπόλοιπη ζωή του σε περιορισμό. Όταν ξέσπασε ο τουρκοϊταλικός πόλεμος του 1911, ο νέος σουλτάνος, Μωάμεθ Ε' (1844 - 1918), έστειλε τον Κεμάλ στη Βόρεια Αφρική.

Ο Κεμάλ βρισκόταν ακόμη στην Τριπολιτιδα, όταν άρχισε ο Α' Βαλκανικός πόλεμος. Ανακλήθηκε στην Κωνσταντινούπολη ως επιτελάρχης, ανακατέλαβε την χερσόνησο της Καλλίπολης από τους Βουλγάρους και, ως συνταγματάρχης, απέκρουσε τους Άγγλους το 1915 στο ίδιο σημείο, καθώς ήδη είχε ξεσπάσει ο Α' Παγκόσμιος πόλεμος και η Οθωμανική αυτοκρατορία πολεμούσε ως σύμμαχος των κεντρικών αυτοκρατοριών.

Τον ίδιο καιρό, ο Ντ' Ανούντζιο ξεσήκωνε τους συμπατριώτες του στην ακόμα ουδέτερη Ιταλία και αρθρογραφούσε ζητώντας έξοδο στον πόλεμο, στο πλευρό της Αντάντ. Κι όταν η Ιταλία συνέπραξε με την Αντάντ, πολέμησε κι ο ίδιος ως αεροπόρος κι ανδραγάθησε.

Ανδραγαθούσε κι ο Κεμάλ, που είχε φθάσει στον βαθμό του υποστράτηγου και στάλθηκε στον Καύκασο, όπου ανάκτησε δυο περιοχές. Όμως, είχε γίνει πολύ δημοφιλής στο στράτευμα και θεωρήθηκε επικίνδυνος. Τον έστειλαν να πολεμά τους άτακτους Άραβες στη Χετζάζη, όπου είχε ήδη αρχίσει ν' αποδίδει καρπούς η δράση του Έντουαρντ Λόρενς. Διαμαρτυρήθηκε, παραιτήθηκε και τοποθετήθηκε διοικητής του 7ου σώματος στρατού, που είχε στόχο τη Βαγδάτη. Για λίγο. Σύντομα ανακλήθηκε και τοποθετήθηκε επιτελής, πλάι στον διάδοχο του θρόνου. Όταν ο διάδοχος ανέβηκε στον θρόνο, το 1918, ως Μωάμεθ ΣΤ' (1861 - 1926), ο Κεμάλ του ζήτησε να ξαναπάρει τη διοίκηση του 7ου σώματος, στην Παλαιστίνη. Όταν έφτασε εκεί, το βρήκε εκμηδενισμένο από τους Άγγλους. Ήταν η εποχή της διάλυσης. Στις 30 Οκτωβρίου του 1918, πάνω στο αγγλικό θωρηκτό «Αγαμέμνων», έξω από τη Λήμνο, η Τουρκία υπέγραψε την ανακωχή κι έμπαινε κάτω από συμμαχική κατοχή.

Τον Νοέμβριο, ο Α' Παγκόσμιος πόλεμος είχε λήξει. Ο Κεμάλ βρισκόταν στην πλευρά των νικημένων. Ο Ντ' Ανούντζιο σ' αυτή των νικητών. Ξεκίνησαν τα μακροχρόνια παζάρια που θα οδηγούσαν στη συνθήκη των Βερσαλλιών. Οι σύμμαχοι Άγγλοι, Γάλλοι κι Ιταλοί τρώγονταν

για το ποιος θα πάρει τι, ενώ έκπληκτοι μπροστά στα ευρωπαϊκά τερτίπια οι Αμερικανοί άρχισαν ν' αποστασιοποιούνται.

Καθώς οι Τούρκοι έβλεπαν ότι η ώρα της αποπληρωμής των γραμματίων καθυστερούσε, επειδή Βρετανοί και Γάλλοι δυσκολεύονταν να συμφωνήσουν στη διανομή της ακόμα τυπικά οθωμανικής Μέσης Ανατολής, άρχισαν να ξεθαρρεύουν. Δεν θα ήταν η πρώτη φορά που η αυτοκρατορία τους θα επιζούσε χάρη στους ανταγωνισμούς των μεγάλων. Μπήκαν μπροστά τα αρχαία σχέδια με τους διωγμούς των χριστιανών. Φυσικά, κυρίως Ελλήνων. Στα 1919, ο Ελευθέριος Βενιζέλος ξεκίνησε τις διπλωματικές παραστάσεις στη Βρετανία για υποστήριξη των ακόμα υπόδουλων χριστιανών. Μάταια στην αρχή. Μετά, συνέβη το «επεισόδιο του Φιούμε».

Το Φιούμε είναι μια πόλη στον μυχό της Αδριατικής (οι Κροάτες το ονομάζουν Ριέκα). Το κατείχαν οι νικημένοι Αυστριακοί και το διεκδικούσαν Ιταλοί και Γιουγκοσλάβοι. Οι συζητήσεις τραβούσαν, ώσπου μπήκε στη μέση ο Ντ' Ανούτζιο. Δημιούργησε ένα σώμα Ιταλών εθελοντών, μπήκε επικεφαλής, το κατέλαβε και το ανακήρυξε «ελεύθερη πολιτεία». Άγγλοι και Γάλλοι ζήτησαν από τους Ιταλούς να διατάξουν τον Ντ' Ανούτζιο ν' αποσυρθεί. Εκείνοι αρνήθηκαν. Στην επιμονή των Αγγλογάλλων, οι Ιταλοί αποχώρησαν από τις διαπραγματεύσεις κι άρχισαν να διαδίδουν ότι θίγονται τα συμφέροντά τους στη Μικρασία. Καθώς οι Ιταλοί κατείχαν τα Δωδεκάνησα, άφηναν να διαφανεί ότι δεν θα τους ήταν ιδιαίτερα δύσκολη μια απόβαση στην απέναντι ακτή.

Ο Βρετανός Λόιτ Τζορτζ φοβήθηκε ότι θα ξυπνούσε κάποιο πρωινό με τους Ιταλούς στη Σμύρνη. Με τα διαβήματα του Βενιζέλου στο χέρι, εισηγήθηκε στον Ουίλσον των ΗΠΑ και στον Κλεμανσό της Γαλλίας να ανατεθεί στην Ελλάδα η κατάληψη της μικρασιατικής ακτής. Συμφώνησαν. Η εντολή προς τους Έλληνες ήταν να αναλάβουν τη διοίκηση της περιοχής Σμύρνη - Αϊδίνι.

Η μικρασιατική εκστρατεία ξεκίνησε στις 2/15 Μαΐου του 1919. Η συνθήκη των Σεβρών, με την οποία η Ελλάδα αποκτούσε πολύτιμα οφέλη, υπογράφηκε στις 10 Αυγούστου του 1920 αλλά ποτέ δεν εφαρμόστηκε. Στις 12 Οκτωβρίου, ο βασιλιάς Αλέξανδρος πέθανε από το δάγκωμα ενός πιθήκου. Οι εκλογές της 1ης Νοεμβρίου πήραν πολιτειακό χαρακτήρα με τον Ελευθέριο Βενιζέλο κατηγορούμενο επειδή έβγαλε την Ελλάδα στον πόλεμο. Οι Φιλελεύθεροι έπαθαν εκλογική πανωλεθρία κι ο Βενιζέλος έφυγε στο εξωτερικό. Ένα δημοψήφισμα (6 Δεκεμβρίου του 1920) επανέφερε τον Κωνσταντίνο στον θρόνο. Αντικατέστησε τους αρχηγούς και συνέχισε τη μικρασιατική εκστρατεία.

Στο ίδιο διάστημα, ο Κεμάλ δεν έμενε αργός. Οι βαρείς όροι της συνθήκης που η Οθωμανική αυτοκρατορία είχε υπογράψει, η αποσύνθεση του στρατού και η λαϊκή μοιρολατρία τον οδήγησαν στη δημιουργία μυστικής οργάνωσης στον στρατό. Η παραχώρηση της Σμύρνης και η εκεί άφιξη του ελληνικού στρατού επέσπευσαν τα πράγματα. Στις 25 Μαΐου του 1919, η οργάνωση του Κεμάλ δημοσίευσε μια προκήρυξη. Στις 19 Ιουνίου, ανώτατοι κι ανώτεροι αξιωματικοί υπέγραψαν το πρωτόκολλο της Αμάσειας εναντίον του σουλτάνου και της Αντάντ. Οι επαναστατικές πράξεις γίνονταν δημόσια: Εθνικός κανονισμός της οργάνωσης, εθνικός όρκος, πρόγραμμα για τις υποβαθμισμένες ανατολικές περιοχές.

Ο σουλτάνος έκλεισε τη Βουλή κι έκανε συλλήψεις (16 Μαρτίου 1920). Ο Κεμάλ απάντησε με εκλογές στις μη κατεχόμενες περιοχές (23 Απριλίου) και εθνοσυνέλευση, στην Άγκυρα. Ο ίδιος μπήκε αρχηγός της επαναστατικής κυβέρνησης. Μέσα σ' ελάχιστο διάστημα, διέλυσε το σουλτανάτο της Κωνσταντινούπολης κι εξανάγκασε τον Μωάμεθ ΣΤ' σε παραίτηση.

Τον ίδιο καιρό, Γαλλία, Ιταλία και Αγγλία τα έβρισκαν για το Φιούμε κι αναγνώριζαν το καθεστώς της «ελεύθερης πολιτείας» με τη συνθήκη του Ραπάλο (12 Νοεμβρίου 1920). Τα είχαν βρει και για τα πετρέλαια στη Μέση Ανατολή (1921), όπου κυριολεκτικά «άδειασαν» τον Λόρενς, κι ενθουσιάστηκαν με την προοπτική εξευρωπαϊσμού του ό,τι είχε απομείνει από την Οθωμανική αυτοκρατορία. Τα βρήκαν και για την Ελλάδα, συμφωνώντας πως η μεταπολίτευση ερχόταν σε αντίθεση με τις αρχές της συμμαχίας. Δεν αναγνώρισαν το νέο καθεστώς (Κωνσταντίνου - Λαϊκού κόμματος) κι άρχισαν να ενισχύουν την Τουρκία, όπου ανέτειλε το άστρο του Γαζί Μουσταφά Κεμάλ.

Η παρτίδα στη σκακιέρα των συμφερόντων άρχισε να παίρνει δραματική για τους Έλληνες και τους Άραβες μορφή. Η αλαζονεία του διδυμού των βασιλιά Κωνσταντίνου - Δημητρίου Γούναρη δεν είδε την έξοδο κινδύνου που μισάνοιξε με την αγγλογαλλική πρόταση της 19ης Μαρτίου του 1922.

Όλα άρχισαν στην απέραντη αραβική έρημο, στα χρόνια του Α' Παγκόσμιου πολέμου. Εκεί κινιόταν ο νεαρός Άγγλος αραβολάτρης Έντουαρντ Λόρενς, που μάζευε υλικό για να γράψει ένα βιβλίο με τίτλο «Οι επτά στύλοι της σοφίας». Οι Άραβες βρισκόνταν τότε κάτω από την κατοχή της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, που ήταν σύμμαχος των κεντρικών αυτοκρατοριών, εναντίον των Αγγλογάλλων και των συμμάχων τους. Ο Λόρενς κινιόταν με άνεση στ'

αραβικά εδάφη και είχε γίνει φίλος με τον εμίρη της Μέκκας Χουσεΐν και τον έναν από τους γιους του, τον Φεϊζάλ.

Κάποια στιγμή, η Ιντέλιτζενς Σέρβις πλησίασε τον Λόρενς και του πρότεινε να ξεσηκώσει τους Άραβες εναντίον της Τουρκίας, ώστε, με τη βοήθεια της Αγγλικής αυτοκρατορίας, ν' αποκτήσουν την ελευθερία τους.

Οι Άγγλοι, διόλου δεν ενδιαφέρονταν για την χειραφέτηση των Αράβων. Ελπίζανε, όμως, ότι έτσι θα κατάφερναν ν' απασχολήσουν κάμποσα οθωμανικά στρατεύματα και ν' απαλλαγούν από την τουρκική πίεση. Όμως, ο Λόρενς δεν ήξερε από εγγλέζικη διπλωματία. Ενθουσιάστηκε κι έπεισε τους φίλους του να ξεσηκωθούν. Περνώντας τις αραβικές ερήμους, πολεμώντας συνεχώς, κατάφερε να συνασπίσει τους διαιρεμένους Άραβες σεΐχηδες σε ιερό πόλεμο. Εξορμώντας από απάτητα λημέρια, μπόρεσε όχι μόνο ν' απασχολεί τεράστιες τουρκικές δυνάμεις αλλά και να ελευθερώνει τα εδάφη, το ένα μετά το άλλο. Οι φίλοι του, Χουσεΐν και Φεϊζάλ, τον ονόμασαν Λόρενς της Αραβίας κι έτσι έμεινε στην Ιστορία. Οι επιτυχίες του, όμως, άνοιξαν την όρεξη των Αγγλογάλλων.

Το 1917 ήταν μια σημαντική χρονιά για τους Άραβες αλλά και για τους Έλληνες:

Τη χρονιά αυτή έγινε το κίνημα της Εθνικής Άμυνας στη Θεσσαλονίκη. Η Ελλάδα κόπηκε στα δύο. Οι Αγγλογάλλοι κατέλαβαν Αθήνα και Πειραιά. Ο φιλογερμανός βασιλιάς Κωνσταντίνος παραιτήθηκε, στις 30 Μαΐου, υπέρ του γιου του Αλέξανδρου και η χώρα επανενώθηκε με πρωθυπουργό τον Ελευθέριο Βενιζέλο, που βγήκε στον πόλεμο, στο πλευρό της Αντάντ.

Τη ίδια χρονιά, οι Αγγλογάλλοι ξεκίνησαν τη νικηφόρα πορεία τους στην κατεχόμενη Μέση Ανατολή. Οι Άραβες πανηγύρισαν την απελευθέρωσή τους από τους Τούρκους για να βρεθούν, πολύ σύντομα, κάτω από την αγγλική εντολή. Αναβίωση της Αραβικής αυτοκρατορίας αποκλειόταν. Ο Λόρενς προσπάθησε να σώσει τα προσχήματα. Πρόσφερε στον σεΐχη Χουσεΐν τον θρόνο της Χετζάζης, του κομματιού της σημερινής Σαουδικής Αραβίας που βλέπει στην Ερυθρά θάλασσα.

Στις 8 Μαρτίου του 1920, συνέβη το πρώτο σημαδιακό γεγονός: Ο Λόρενς πρόσφερε στον φίλο του Φεϊζάλ τον θρόνο της Συρίας και στον Αμπνιαλάχ (αδερφό του Φεϊζάλ) τον θρόνο

του Ιράκ. Όμως, η αγγλογαλλική συμμαχία αλλιώς τα είχε κανονίσει. Οι Γάλλοι αναγνώρισαν την ανεξαρτησία του Λιβάνου υπό γαλλική προστασία και πήραν αντάλλαγμα τη Συρία. Φυσικά, λέξη δεν ήθελαν ν' ακούσουν για τον Φεϊζάλ. Οι Άγγλοι έστειλαν τον Αμπνιαλάχ σπίτι του κι έκαναν τον Φεϊζάλ βασιλιά του Ιράκ. Όμως, οι Τούρκοι είχαν πάρει επάνω τους και ήταν έτοιμοι να χτυπήσουν το Ιράκ. Ο Λόρενς ζήτησε τη βοήθεια των συμπατριωτών του. Η αγγλική διπλωματία κινήθηκε πάλι, αλλ' αυτή τη φορά σε μονοπάτια, που είχε προβλέψει:

Με αιτία την εισβολή του Ντ' Ανούτζιο στο Φιούμε, στον μυχό της Αδριατικής, και τα ιταλικά παιχνίδια γύρω από το θέμα αυτό, οι υπόλοιποι ισχυροί της Αντάντ είχαν ζητήσει και οι Έλληνες, από τις 2/15 του Μάη του 1919, είχαν ξεκινήσει τη μικρασιατική εκστρατεία. Η Αντάντ είχε επιδικάσει τη Σμύρνη στην Ελλάδα με τη συμφωνία ότι έπρεπε να παρθεί από τον ελληνικό στρατό, τον οποίο βοηθούσε. Οι ελληνικές νίκες έκαναν τους Τούρκους να ξεχάσουν για λίγο το Ιράκ και τον Λόρενς. Όταν ο Φεϊζάλ ισχυροποιήθηκε, άρχισε η αντίστροφη μέτρηση για την Ελλάδα.

Στις 10 Αυγούστου 1920, υπογράφηκε στο Παρίσι η συνθήκη των Σεβρών, που έκανε τον Βενιζέλο να πει με υπερηφάνεια: «Σας φέρνω την Ελλάδα των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών». Όμως, η μοίρα της Ελλάδας άλλα ύφαινε. Στις 12 Οκτωβρίου, ο βασιλιάς Αλέξανδρος πέθανε από δάγκωμα πιθήκου. Την 1^η Νοεμβρίου, ο Βενιζέλος κι οι φιλελεύθεροι έπαθαν εκλογική πανωλεθρία. Ο Βενιζέλος έφυγε στο Παρίσι. Ένα δημοψήφισμα ξανάφερε τον Κωνσταντίνο στον θρόνο, δίνοντας έτσι την ευκαιρία στους Αγγλογάλλους να μην αναγνωρίσουν το καθεστώς που διαμορφώθηκε. Έκοψαν τη βοήθεια.

Το 1921 ήταν τραγικό και για τους Έλληνες αλλά και για τους Αραβες φίλους του Λόρενς:

Ο Κωνσταντίνος άλλαξε τους αρχηγούς της εκστρατείας, την οποία συνέχισε. Σε πολεμικό συμβούλιο στην βασιλική κατοικία στο Κορδελιό, στις 3 Ιουνίου του 1921, οι Έλληνες στρατιωτικοί ηγέτες αποφάσισαν μεγάλη εκστρατεία με στόχο την κατάληψη της Άγκυρας. Η απόφαση δίχασε τους επιτελείς, καθώς μετέτρεπε την μικρασιατική εκστρατεία, από δίκαιο απελευθερωτικό αγώνα, σε κατακτητική ιμπεριαλιστική κίνηση. Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος και ο πρωθυπουργός Γούναρης επέμεναν ότι η επιχείρηση απέβλεπε στον διασκορπισμό των κεμαλικών δυνάμεων. Η γενική επίθεση άρχισε στις 29 Ιουνίου. Ο ελληνικός στρατός πέρασε τον ποταμό Σαγγάριο φτάνοντας (Αύγουστος του 1921) στο απώτατο σημείο. Τον ίδιο μήνα, ξαναπέρασε τον ποταμό με τακτική υποχώρηση και οχυρώθηκε στο Εσκι Σεχίρ.

Όμως, από τον Οκτώβριο, οι Αγγλογάλλοι είχαν βρει έναν καινούριο φίλο. Τον Κεμάλ, τον οποίο ενίσχυαν φανερά, πιστεύοντας ότι ήταν το μέλλον της νέας Τουρκίας. Στα τέλη της χρονιάς, ο ελληνικός στρατός έμοιαζε εξουθενωμένος από την έλλειψη εφοδίων.

Την ίδια εποχή, Άραβες Βαχαβίτες μπήκαν στη Χετζάζη, έδωξαν τον Χουσεΐν από τον θρόνο κι έκαναν βασιλιά τον αρχηγό τους, Ιμπν Σαούντ (1880 - 1953). Σταθερός έμενε μόνον ο Φεϊζάλ στον θρόνο του Ιράκ.

Έχοντας εξασφαλίσει τα πάντα, οι Αγγλογάλλοι σκέφτηκαν να περισώσουν ολίγα και για τους πάντα φίλους τους και πάντα προδομένους Έλληνες. Στις 8 Μαρτίου 1922, δυο ακριβώς χρόνια μετά την προσφορά των θρόνων στους Φεϊζάλ και Αμπνιαλάχ, συνέβη το δεύτερο σημαδιακό γεγονός: Άρχισε στο Παρίσι διάσκεψη των υπουργών Εξωτερικών της Γαλλίας, της Αγγλίας και της Ιταλίας. Στις 19 Μαρτίου του 1922, παρουσίασαν το ειρηνευτικό τους σχέδιο:

Προέβλεπε ειρηνική εκκένωση της Μικράς Ασίας από τους Έλληνες, ενώ η Ελλάδα θα έπαιρνε την Ανατολική Θράκη ως και την χερσόνησο της Καλλιπόλης, καθώς και τα νησιά Ίμβρος και Τένεδος. Η Σμύρνη θα γινόταν αυτόνομη περιοχή.

Οι αντιμαχόμενοι στην Τουρκία, οπαδοί του σουλτάνου και κεμαλικοί δέχτηκαν αυτή τη λύση. Σκεπτικισμός υπήρξε μόνο για με την αυτονομία της Σμύρνης, καθώς το παρελθόν δεν εγγυούταν τίποτα καλό γι' αυτούς. Αυτόνομη ήταν η Κρήτη, πριν να γίνει ελληνική, αυτόνομη και η Σάμος, αλλά και η Ανατολική Ρωμυλία που κατέληξε στους Βούλγαρους και η ίδια η Βουλγαρία και η Σερβία. Η αυτονομία ήταν το πρώτο βήμα για την ένωση της Σμύρνης με την Ελλάδα.

Φιλολογία μάταιη, καθώς την αγγλογαλλική πρόταση απέρριψαν ο βασιλιάς Κωνσταντίνος και η κυβέρνηση Γούναρη. Πίστευαν πως, αν συνέχιζαν τον πόλεμο, θα έπαιρναν και την Κωνσταντινούπολη. Κι ας ήταν ο Κωνσταντίνος αρχικά ενάντιος στη μικρασιατική εκστρατεία.

Η τουρκική αντεπίθεση εκδηλώθηκε τον Αύγουστο κι έφερε την καταστροφή του ελληνικού στρατού. Στις 27 Αυγούστου 1922, άτακτοι Τούρκοι μπήκαν στη Σμύρνη κι άρχισαν να σφάζουν τους Έλληνες κατοίκους της, ανάμεσα στους οποίους και τον μητροπολίτη

Χρυσόστομο. Στις 31, έβαλαν φωτιά κι έκαψαν την αρμενική και τις περισσότερες ελληνικές συνοικίες: 300.000 οι νεκροί. Εκατοντάδες χιλιάδες θύματα ανάμεσα και στους Έλληνες του Πόντου που ξεκληρίστηκαν. Η μικρασιατική καταστροφή έφερε και την εκκένωση της Ανατολικής Θράκης, ενώ η Ίμβρος και η Τένεδος έμειναν στην Τουρκία και η ανταλλαγή πληθυσμών έφερε την προσφυγιά, όσων σώθηκαν από τις σφαγές (συνθήκη της Λοζάνης, 24.7.1923).

Στις 12 Σεπτεμβρίου του 1922, ξέσπασε, στα νησιά, η επανάσταση. Στις 13, παραιτήθηκε η κυβέρνηση. Στις 14, παραιτήθηκε κι ο Κωνσταντίνος, οριστικά αυτή τη φορά.

Ένα χρόνο αργότερα, στις 29 Οκτωβρίου του 1923, ο Κεμάλ γινόταν ο πρώτος πρόεδρος της δημοκρατίας με τον Ισμέτ Ινονού πρωθυπουργό. Είχε προηγηθεί στην Ιταλία ο Μπενίτο Μουσολίνι που, από το 1922, είχε επιβάλει φασιστική δικτατορία. Ο Γκαμπριέλε ντ' Ανούντζιο που με την κατάληψη του Φιούμε άθελά του είχε δρομολογήσει την ελληνική εκστρατεία στη Μικρασία, έγινε φανατικός οπαδός του φασισμού. Άλλωστε, το Φιούμε προσαρτήθηκε στη φασιστική Ιταλία του Μουσολίνι το 1924, την ίδια χρονιά που ο δικτάτορας χάριζε στον Ντ' Ανούντζιο τον τίτλο του πρίγκιπα του Μοντενεβάζο. Μια χρονιά σημαδιακή και για την Ελλάδα που άρχισε να κινείται στον αστερισμό της δημοκρατίας.

Στην Τουρκία, ο Μουσταφά Κεμάλ έγινε παντοκράτορας. Το 1926, απαλλάχτηκε οριστικά από τους παλιούς συντρόφους του κομιτάτου «Ένωση και Πρόοδος», καθώς τους απέδωσε συνωμοσία για την ανατροπή του πολιτεύματος, τους πέρασε από δίκη και τους καταδίκασε σε θάνατο. Οι πολλοί απαγχονίστηκαν.

Χωρίς αντίπαλο, Κεμάλ και Ινονού επανεκλέχτηκαν το 1927. Μέσα από εσωτερικές αντιθέσεις και κρίσεις, ο Κεμάλ προχώρησε σε κοινωνικές μεταρρυθμίσεις εισάγοντας το λατινικό αλφάβητο και διαχωρίζοντας το κράτος από τη θρησκεία. Η χειραφέτηση της γυναίκας ήρθε μέσα από την κατάργηση των χαρεμιών και της πολυγαμίας, καθώς και την απαγόρευση του φερετζέ και του φεσιού. Στη δημοκρατία του, μόνο το Λαϊκό κόμμα ήταν νόμιμο.

Στα 1934, ο Κεμάλ έγινε Ατατούρκ (πατέρας της Τουρκίας). Πέθανε, στις 15 Νοεμβρίου του 1938, και στην προεδρία τον διαδέχτηκε ο πρωθυπουργός του Ισμέτ Ινονού. Την ίδια χρονιά πέθανε κι ο Γκαμπριέλε ντ' Ανούντζιο.

Στην Αραβία, τα πράγματα ακολούθησαν τον δικό τους δρόμο. Στα 1926, οι Βαχαβίτες κατέλαβαν και τη γειτονική τους Νετζντ, δημιουργώντας το κράτος της Σαουδικής Αραβίας. Ο βασιλιάς πια Φεϊζάλ πέθανε το 1933, στα 48 του χρόνια (τον διαδέχτηκε ο Φεϊζάλ Β'). Ο Λόρενς ήταν, τότε, στην Αγγλία, αξιωματικός του στρατού. Σκοτώθηκε, δυο χρόνια αργότερα (19 Μαΐου του 1935), σ' ένα ηλίθιο τροχαίο δυστύχημα, καθώς οδηγούσε τη μοτοσικλέτα του. Η Συρία ανεξαρτητοποιήθηκε, το 1944 (σήμερα, είναι δημοκρατία). Η Ιορδανίας, ως βασίλειο, το 1946, όπως και η δημοκρατία του Λιβάνου. Το βασίλειο της Υεμένης, το 1947. Στην Παλαιστίνη δημιουργήθηκε, στα 1948, το κράτος του Ισραήλ. Στα 1961, προέκυψε το σουλτανάτο του Κουβέιτ. Στο πρώην αγγλικό προτεκτοράτο του Άντεν, δημιουργήθηκε, το 1967, η δημοκρατία της Νότιας Υεμένης. Το 1971, επτά εμιρήδες της Ακτής των πειρατών συνέπηξαν τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα. Ανεξάρτητα είναι το σείχάτο του Κατάρ, το σουλτανάτο του Ομάν κ.λπ. Η σαλαμοποίηση των Αράβων και το άφθονο πετρέλαιο στο υπέδαφος της Αραβίας βασανίζουν ακόμη την οικουμένη.

(Έθνος, 12 και 19.3.1998) (τελευταία επεξεργασία, 22.2.2009)